

Για το βιβλίο του Αλμπέρτο Προυνέτι, Δεν είναι γεύμα σε δεξίωση, μια έρευνα για την working class λογοτεχνία (Ψηφίδες).

Ο Αμπέρτο Προυνέτι, γιός βιομηχανικού εργάτη του ιταλικού βορρά και ο ίδιος μετανάστης, εργαζόμενος στον επισφαλή τομέα των υπηρεσιών στη Βρετανία του τέλους του 20^{ου} αιώνα, είναι ήδη γνωστός στα ελληνικά γράμματα (Αμίαντος, 108 μέτρα, Κύκλος των Βλάσφημων). Με το σύγγραμμα αυτό, ο Προυνέτι ερευνά την λογοτεχνία της εργατικής τάξης (στην οποία ο ίδιος αναφέρεται στα αγγλικά, αντανakλώντας δικές του πολιτισμικές εμπειρίες), γραμμένη από μέλη της εργατικής τάξης. Η συγγραφή αυτή δεν είναι εύκολη καθώς, τόσο η ίδια η λογοτεχνία (και κατ' επέκταση ο πολιτισμός), όσο και η εκδοτική βιομηχανία, αποτελούν προνομιακά πεδία των ανώτερων τάξεων. Αυτό έχει αποτέλεσμα την υποτίμηση και την παραγνώριση των συγγραφικών προσπαθειών μελών της εργατικής τάξης, και επιπλέον, τον αποκλεισμό των συγγραφέων που προέρχονται από την εργατική τάξη. Η πραγματικότητα αυτή αντανakλά και την γενικότερη υποτίμηση της κοινωνικής θέσης και της εμπειρίας της εργατικής τάξης. Η τελευταία, συνήθως διαμεσολαβείται από το βλέμμα της μεσαίας τάξης που αποτελεί άλλωστε και την κοινωνική δεξαμενή από όπου ξεπηδούν οι περισσότεροι συγγραφείς. Έτσι, διατηρείται η ηγεμονία της μεσαίας τάξης στον πολιτισμό, ορίζοντας την ταυτότητα και την κουλτούρα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Καθώς η πολιτιστική παραγωγή συνήθως απευθύνεται στα μέλη των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων, τα οποία είναι αυτά που καταναλώνουν περισσότερο πολιτιστικά προϊόντα, η πολιτιστική παραγωγή ευθυγραμμίζεται με τις ανάγκες, τις ευαισθησίες, τα συμφέροντα και τις ταυτότητες που συνάδουν με τον αντίστοιχο τρόπο ζωής.

Όπως ο Προυνέτι παρατηρεί, η working class λογοτεχνία είναι (ή πρέπει να είναι) κατά βάση βιωματική. Τα θέματα μιας working class λογοτεχνίας έχουν συχνά μια αφυπνιστική και καταγγελτική χροιά η οποία τα θέτει εκτός του πεδίου της λογοτεχνικής παραγωγής, που περισσότερο καταπιάνεται με έργα που αφορούν άλλα βιώματα. Αυτά μπορεί να σχετίζονται με προσωπικά αδιέξοδα και ατομικές κρίσεις, τον έρωτα, τον κοσμοπολιτισμό και τα ταξίδια (σ. 85). Τέτοιες θεματικές απευθύνονται στα αναγνωστικά ενδιαφέροντα ενός κοινού που συνήθως (θέλει να) ανήκει στη μεσαία τάξη, την εμπειρία και τις επιδιώξεις της. Για τον Προυνέτι, η λογοτεχνία της εργατικής τάξης θα έχει ως σκοπό τη δημιουργία ενός νέου αναγνωστικού κοινού, πιο διευρυμένου

και συνειδητού. Αυτό θα σημάνει και τη στροφή από τη μεσαία τάξη και τις προτιμητέες λογοτεχνικές θεματικές της. Η working class λογοτεχνία θα προκρίνει την συγκρότηση πιο συγκρουσιακών και λιγότερων υποτελών φαντασιακών. Δίχως τέτοια στοιχεία, η λογοτεχνία της εργατικής τάξης αυτοϋπονομεύεται και χάνει την ταυτότητα της.

Τα τελευταία χρόνια βέβαια, ζητήματα τάξης, εκμετάλλευσης και καταπίεσης στην παρατεταμένη εποχή της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης, βγαίνουν συχνότερα στη δημοσιότητα. Η πολιτιστική παραγωγή, τόσο η μείνστριμ, όσο και η πιο εναλλακτική και πολιτικοποιημένη, θέτουν αντίστοιχα ζητήματα στη δημόσια σφαίρα. Η αναπαράσταση της εργατικής τάξης στα μέσα και τον πολιτισμό είναι βέβαια κατά βάση υποτιμητική και διαμεσολαβείται από το μεσοαστικό βλέμμα, και τις αξίες της αστικής τάξης. Συνήθως, γίνεται αντικείμενο λαιμοδείας σε διασκεδαστικά θεάματα που καταναλώνονται, τόσο από τα μεσαία και ανώτερα στρώματα, όσο και από τα ίδια τα εργατικά στρώματα, στις ειδήσεις, σε τηλεπαιχνίδια, ή σε σαπουνόπερες. Τα τελευταία χρόνια όμως, δημοφιλείς σειρές όπως το Squid Game, το Succession, ή το White Lotus, αλλά και βραβευμένες ταινίες όπως το Parasite, το Triangle of Sadness, ακόμα και το Joker, φέρνουν στο προσκήνιο εμπειρίες της εργατικής τάξης σε συγκυρίες κρίσης και κραυγαλέων ανισοτήτων και αδικιών, αμφισβητώντας και διακωμωδώντας την ίδια την αστική τάξη και τα μεσαία και ανώτερα στρώματα. Λογοτεχνικά έργα συγγραφέων της εργατικής τάξης έχουν επίσης δεχθεί αναγνώριση στην αστική κοινωνία, με συγγραφείς -ταξικούς αποστάτες, όπως η Αννί Ερνό και ο Εντουάρ Λουί μεταξύ άλλων, να τυχαίνουν σημαντικών διακρίσεων και δημοφιλίας. Σε κάθε περίπτωση όμως, οι παραγωγές αυτές συνεχίζουν να ανταποκρίνονται και στα άγχη και τις ανάγκες της μεσαίας τάξης, πολλές φορές δίχως να πολιτικοποιούν την κρίση και την τάξη, αναπαράγοντας το ατομικιστικό αφήγημα της αστικής υποκειμενικότητας, όπου ο καθένας για την πάρτη του, και που η αλλαγή θα πρέπει να είναι πρωτίστως (ή κυρίως), ηθική.

Μέσα από διάφορα παραδείγματα working class λογοτεχνίας, παρμένα κυρίως από τον χώρο της Ιταλίας που αποτελεί και τη βάση του συγγραφέα, ο Προυνέτι σκιαγραφεί την σύγχρονη εξέλιξη του συγκεκριμένου λογοτεχνικού είδους. Για τον Προυνέτι, βασικό κριτήριο αποτελεί η εργατική προέλευση των συγγραφέων. Αυτό είναι σημαντικό προκειμένου να δημοσιευτεί η κατεξοχήν εμπειρία της εργατικής τάξης και όχι η αναπαράσταση της από τις συχνά παρεξηγημένες εντυπώσεις και τις αφηγηματικές ανάγκες των αστικών στρωμάτων. Η διαφορά έγκειται στη δυνατότητα εμβάθυνσης και κοινοποίησης της κοινωνικής εμπειρίας των ίδιων των μελών της εργατικής τάξης. Συγχρόνως, ο Προυνέτι αναδεικνύει και το διαθεματικό χαρακτήρα της τάξης και των σύγχρονων ταξικών πραγματικοτήτων, στοχεύοντας τόσο την αστική τάξη, όσο και την πατριαρχία, και τον εθνικισμό. Η working class λογοτεχνία του σήμερα θα αποκαλύψει τους ιδεολογικούς και υλικούς μηχανισμούς υποτίμησης, εκμετάλλευσης, αποκλεισμού, και διαίρεσης που αναπαράγουν τις κοινωνικές ιεραρχίες και εξουδετερώνουν το συλλογικό και την ενότητα από τα κάτω. Θα αφορά επίσης τη μνήμη, τη

σύνδεση των γενεών, και την κληρονομιά της αντίστασης, της συλλογικότητας, της αλληλεγγύης, και της νίκης, του παρελθόντος. Η ταξική συλλογική μνήμη είναι ένα νήμα που μπορεί να συνδεθεί με το σήμερα και να δημιουργήσει νέες προοπτικές αγώνα. Στη σύγχρονη συγκυρία κρίσης και ήττας, η working class λογοτεχνία διευρύνει τον ορίζοντα του πολιτικού, και αναμετρείται με τις αντιφάσεις της κυρίαρχης ιδεολογίας που επιμένει στην πρωτοκαθεδρία του ατόμου, στον προς-τα-κάτω ανταγωνισμό, και την άρνηση της τάξης ως έννοιας παρωχημένης, όπως άλλωστε κι αυτής του σοσιαλισμού. Η αφήγηση της ταξικής ήττας που ήρθε στα τέλη των δεκαετιών του 1970 και 1980 με την ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού και της εγκαθίδρυσης του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού, λέει ο Προυνέτι, θα δημιουργήσει αναχώματα στην ακροδεξιά και τον προσεταιρισμό της τσακισμένης λευκής εργατικής τάξης του σύγχρονου αποβιομηχανοποιημένου καπιταλιστικού κέντρου. Μια γραφή με τέτοια χαρακτηριστικά, θα ευνοήσει τη δυνατότητα καλλιέργειας ταξικής συνείδησης και χάραξης ηγεμονικής πολιτικής.

Οι κακοτοπίες και τα τραύματα τάξης, φυλής, και φύλου έρχονται στην επιφάνεια σε πρώτο πρόσωπο, μέσα από βιωματικές αφηγήσεις. Εδώ όμως ενυπάρχει και ο κίνδυνος της θυματοποίησης και της παραγωγής ενός είδους working class porn για τα μεσαία στρώματα, που ψυχαγωγούνται από της πληγές των λαϊκών ανθρώπων παρατηρώντας τις συμπαραλισσμένες ζωές τους, συντηρώντας ταξικές προκαταλήψεις και εντείνοντας την κοινωνική απόσταση, δίχως τα μεσοστρώματα να μοιράζονται τα δικά τους ταξικά τραύματα. Αυτή η λογοτεχνία κινδυνεύει να επιβεβαιώσει αισθήματα ηθικής υπεροχής, παρουσιάζοντας την αστική τάξη ως φορέα χειραφέτησης. Μια ταύτιση με την εργατική τάξη από τα πάνω, αν και θεμιτή, ενέχει πάντα τον κίνδυνο του να μιλούν άλλοι για την εργατική τάξη, όπως και να καταληφθεί η αριστερά από τα αστικά στρώματα, εξευγενίζοντας και στρογγυλεύοντας το ταξικό πολιτικό διακύβευμα. Καθώς η προοπτική των κοινωνικών συμμαχιών είναι αναγκαία για τη δημιουργία ενός προλεταριακού ηγεμονικού μπλοκ, η μεσαία τάξη πρέπει να τεθεί πίσω και όχι μπροστά από τις κινηματικές και πολιτικές διεργασίες. Γιατί, όπως αναφέρει ο Προυνέτι (σ. 83) «το να αλλάξεις τον κόσμο, να αναποδογυρίσεις ένα φαντασιακό είναι κωλοδουλειά. Δεν είναι γεύμα σε δεξίωση, δεν είναι λογοτεχνική γιορτή. Κάθε φορά που προσπαθήσατε να καθοδηγήσετε την εργατική τάξη τα κάνατε μπουρδέλο. Τώρα, βολευτείτε στα μετόπισθεν.»

Επομένως, μια working class λογοτεχνία μπορεί να δημιουργήσει ένα πολιτισμικό, πρωτόπολιτικό πλαίσιο, ένα νέο πολιτικό φαντασιακό και μια εργατική κουλτούρα με τις δικές της ιστορίες, ταυτότητες, νοήματα, πρακτικές, και παραδόσεις, εν δυνάμει ανταγωνιστική απέναντι στην κυρίαρχη αστική κουλτούρα. Το κενό αυτό έχει οδηγήσει σε αδιέξοδα, μιζέρια, και κρετινισμό, με τις προλεταριοποιημένες μάζες να ανακυκλώνουν τα ίδια μπαγιάτικα μοτίβα περί ατομικής επιτυχίας, διαρκής προσπάθειας, πίστης στον εαυτό no matter what, the sky is not the limit, opportunity is just around the corner, believe in yourself, exit your comfort zone και αντίστοιχες κοινοτοπίες ενός μνησίκακου, ψυχρού οπτιμισμού, που διακινούνται διαρκώς, εν είδη πειθάρχησης και

αυτομαστίγωσης.

Το βιβλίο περιλαμβάνει ένα είδος μανιφέστου για τα κριτήρια της working class λογοτεχνίας κατά τον Προυνέτι, καθώς και συζητήσεις με working class συγγραφείς από διάφορες χώρες (Σουηδία, Αγγλία) πάνω σε σχετικά ζητήματα. Το επίμετρο του Χρίστου Μάη θέτει ένα σημαντικό κριτικό ζήτημα στα επιχειρήματα του Προυνέτι: είναι το βίωμα που καθορίζει την ταυτότητα της εργατικής λογοτεχνίας, ή το πολιτικό επίδικο; Για τον Μάη, το πολιτικό είναι αυτό που καθορίζει την εργατική λογοτεχνία, κάτι που βέβαια δεν αρνείται ο Προυνέτι, έστω και αν θέτει σε πρώτη θέση το βιωματικό, ώστε να μην χαριστεί το πεδίο του πολιτισμού στους αστούς. Το πολιτικό θα δώσει την αιχμή της ταξικής λογοτεχνίας, προκειμένου να δημιουργηθούν νέα συλλογικά φαντασιακά και ταυτίσεις πέραν του κυρίαρχου καπιταλιστικού ρεαλισμού, καθώς και νέες κοινωνικές συμμαχίες, με τη λογοτεχνία να βρίσκει μια θέση στη διεύρυνση της κατακερματισμένης και αποσπασματικής, για την ώρα, προλεταριακής δημόσιας σφαίρας.

Ο Γιάννης Μυλωνάς είναι ο συγγραφέας του, *Η ελληνική κρίση στα ΜΜΕ: Τεχνοκρατία, Οριενταλισμός, Ταξικότητα* (Ψηφίδες, 2024).